

Şehriyar ve Gazelleri

Shahriar and His Ghazals

Nimet YILDIRIM¹

Email: shahname79@gmail.com

Orcid No. <https://orcid.org/0000-0001-6544-7573>

DOI No. <https://doi.org/10.32955/neujsml2025131069>

Özet:

Türk dünyamızın büyük şairi Muhammed Hüseyin-i Şehriyâr'ın şairliğinin ilk dönemlerinde özellikle yaşadığı yoğun aşkın da etkisinde kalarak sıkıntılı ve ayrılık ateşiyle kıvrıldığı yıllarını, dillendiren en güzel, en içten gönül çelen gazelleri dillere destan olmuş. Seçme gazelleri ünlü bestekârlarca bestelenip söylenmiş, bu gazeller bütün edebiyat ortamlarında herkesin dikkatini çekmiş ve gönülleri kendisine hayran bırakmıştır. Şehriyar gazellerini söylediği ilk dönemlerde ilk aşamada yakalandığı aşkın yoğun e derin etkisindedir.

Bu aşkı uğruna yanar, kavrulur ve zamanla bir tür arılığa, erginliğe erişir. Şehriyar'ın beşerî aşk konulu gazellerinin birçoğu bu çağlarında yazılmıştır. Daha sonra yaşadıkları onu bu beşerî aşk aşamalarından çekip alarak düşüncesini ve manevî hayatını alabildiğine etkileyen farklı bir döneme adım atmıştır. Şehriyar bir Meşhed seferinden sonra böyle manevî bir atmosfere dalar ve gördüğü bir düş nedeniyle sufice bir yaşantıya başlar. Özellikle Behçetabad hatırası adlı şiirini yazdığı günden itibaren de artık bir ârif olma yolundadır ve gazelleri de artık bu içerikte yazılmaktadır.

Bu makalede Şehriyar'ın gazelleri yaşadığı hayatın değişik çağlarıyla orantılı olarak geçirdiği değişimler ve evreler yeni aldığı ve terk ettiği renkler ışığında örnekleriyle ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şehriyar, İran Edebiyatı, Gazel, Çağdaş Edebiyat, Karşılaştırmalı Edebiyat.

Abstract:

The most beautiful, most sincere and heart-warming ghazals of our Turkish world's great poet Muhammed Hüseyin-i Şeh-riyâr, who expressed his years of hardship and separation, especially under the influence of the intense love he experienced in the early periods of his poetry, have become legendary. His selected ghazals were composed and sung by famous composers, and these ghazals attracted everyone's attention in all literary circles and left hearts in awe of him. In the early periods of his ghazals, Shahriyar was under the intense and deep influence of the love he had caught in the first stage.

He burned and burned for this love and in time reached a kind of purity and maturity. Most of Shahriyar's ghazals on the subject of human love were written in these ages. Later, his experiences pulled him away from these stages of human love and he stepped into a different period that affected his thought and spiritual life to the utmost. Shahriyar dived into such a spiritual atmosphere after a Mashhad expedition and started a Sufi life due to a dream he had. Especially since the day he wrote his poem called Behçetabad Memory, he has been on the path to becoming a wise man and his ghazals are now written in this context.

¹ Prof. Dr. Erzurum Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum- Türkiye

In this article, Shahriar's ghazals will be discussed with examples in the light of the changes and phases he went through in proportion to the different ages of his life, and the colors he newly acquired and abandoned.

Keywords: Shahriar, Persian Literature, Ghazal, Contemporary Literature, Comparative Literature.

Giriş:

Türk dünyamızın büyük şairi Muhammed Hüseyin-i Şehriyâr'ın şairliğinin ilk dönemlerinde özellikle yaşadığı yoğun aşkın da etkisinde kalarak sıkıntılı ve ayrılık ateşiyle kıvrandığı yıllarını, dillendiren en güzel, en içten gönül çelen gazelleri dillere destan olmuş, seçme gazelleri ünlü bestekârlarca bestelenip söylenmiş, bu gazeller herkesin dikkatini çekmiş ve gönülleri kendisine hayran bırakmıştır.

Şehriyar'ın mecazi aşk olarak adlandırdığı ateşli bir ilk aşkı vardır. Şehriyar gazellerini söylediği ilk dönemlerde ilk aşamada yakalandığı bu aşkın yoğun ve derin etkisindedir. Bu aşkı uğruna yanar, kavrulur, bu aşk ateşiyle zamanla bir tür arılığa, erginliğe erişir.

Şehriyar'ın beşerî aşk konulu gazellerinin birçoğu bu çağlarında yazılmıştır. Daha sonra yaşadıkları bu beşerî aşk aşamalarından uzaklaşarak düşüncesini ve manevi hayatını alabildiğine etkileyen farklı bir döneme adım atmıştır.

Şehriyar'ın en içli, en anlamlı ve aşkının doruklara eriştiğini dillendiren bu gazeli. Son derece zengin aşk simgeleriyle doludur:

آمدی جانم به قربانت ولی حالا چرا
بی وفا حالا که من افتاده ام از پا چرا
نازنینا ما به ناز تو جوانی داده ایم
دیگر اکنون با جوانان نازکن با ما چرا
آسمان چون جمع مشتاقان پریشان می کند
در شگفتم من نمی پاشد ز هم دنیا چرا
در خزان هجر گل ای بلبل طبع حزین
خامشی شرط وفاداری بود غوغا چرا
شهریارا بی حبيب خود نمی کردی سفر
این سفر راه قیامت میروی تنها چرا

Geldin, sana kurban canım, ama şimdi neden?

Ey vefasız, ben yataklara düştükten sonra neden?

Ey güzel, senin nazın uğruna gençliğimizi verdik biz

Artık gençlere nazlan şimdi, bize nazlanman neden?

Gökyüzü kavuşmak isteyenlerin haline ağlıyorken

Hayretteyim, parçalanmıyor bu dünya neden?

Gül'ün ayrılık hazanında ey hüznü bülbül

Susunluktü vefanın şartı, bu çığlıklar neden?

Yolculuğa çıkmazdın sen sevgilin olamadan ey Şehriyar

*Bu yolculuğun kıyamete senin, tek başına neden?*²

Şehriyar bir Meşhed seferinden sonra böyle manevi bir atmosfere dalar ve gördüğü bir düş nedeniyle sufice bir yaşantıya başlar. Özellikle Behçetabad hatırası adlı şiirini yazdığı günden itibaren de artık bir ârif olma yolundadır ve gazelleri de artık bu içerikte yazılmaktadır.

Şehriyar, şiirdeki tarzıyla klasik dönem İran şairlerini hatırlatır. Bir bakıma şiirlerini çağdaş ve klasik şiir tarzlarını birleştiren bir tarzda yazmıştır. Şehriyar ilk gazellerinden birini, Şeyh Sâdi'nin

قیمت گل برود چون تو به گلزار آبی

و آب شیرین چو تو در خنده و گفتار آبی

Beytiyle başlayan gazelinden etkilenip, aynı ölçülerde yazdığı şiirdir. Şehriyâr'ın sevdiği bir arkadaşı için yazdığı son derece içli, özlem ve vefa örneği, divanında باد شهیار başlığıyla verdiği gazeli:

کار گل زار شود گر تو به گلزار آبی

نرخ یوسف شکند چون تو به بازار آبی

ماه در ابر رود چون تو برآبی لب بام

گل کم از خار شود چون تو به گلزار آبی

ای بت لشگری ای شاه من و ماه سپاه

سپر انداخته ام هرچه به پیکار آبی

روز روشن به خود از عشق تو کردم شب تار

به امیدى که توام شمع شب تار آبی

چشم دارم که تو با نرگس خواب آلوده

در دل شب به سراغ من بیدار آبی

عمرى از جان بپرستم شب بیماری را

گر تو یک شب به پرستاری بیمار آبی

ای که اندیشه ات از حال گرفتاران نیست

بارى اندیشه از آن کن که گرفتار آبی

با چنین دلکشی ای خاطره یار قدیم

حیفم آید که تو در خاطر اغیار آبی

² Muhammed Hüseyin-i Şehriyâr, *Dîvân-i Şehriyâr*, Tahran 1377 hş., I, 79.

Gülün değeri düşer gelince bahçeye sen
Yusuf'un değeri düşer gelince pazara sen
Ay buluta saklanır saçağa gelince sen
Gül dikenden düşük olur gül bağına gelince sen
A güzeller güzeli! A hükümdarım benim! A ordunun ayı!
Teslim bayrağını çektim savaşa gelince sen
Aydınlık günümü kendime karanlık gece yaptım aşkımdan ben
Karanlık geceme mum olarak gelirsin diye sen
Umuyorum baygın nergis gözlerinle ben
Gecenin bir yarısında bana uyanık gelirsin diye sen
Bir ömür candan taparım hastalık gecesine
Bir gece hastanın başına hemşire gelirsin diye sen
Ey sıkıntılıların halini düşünmeyen sen
Sıkıntılara düşerim diye ben düşün bir gün sen
Böyle güzellikle ey eski sevgilinin hatırası
Üzülürüm; başkalarının aklına gelirsin diye sen³
Şehriyar bu gazelini Sadî'nin şu gazeline nazire yazmıştır:

قیمت گل برود چون تو به گلزار آیی
و آب شیرین چو تو در خنده و گفتار آیی
این همه جلوه طاووس و خرامیدن او
بار دیگر نکند گر تو به رفتار آیی
چند بار آخرت ای دل به نصیحت گفتم
دیده بردوز نباید که گرفتار آیی
مه چنین خوب نباشد تو مگر خورشیدی
دل چنین سخت نباشد تو مگر خارایی
گر تو صد بار بیایی به سر گشته عشق
چشم باشد مترصد که دگر بار آیی

³ Muhammed Hüseyin-i Şehriyâr, *Dîvân-i Şehriyâr*, Tahran 1377 hş., II, 381.

سپر از تیغ تو در روی کشیدن نهی است
من خصومت نکنم گر تو به پیکار آیی
کس نماند که به دیدار تو واله نشود
چون تو لعبت ز پس پرده پدیدار آیی
دیگر ای باد حدیث گل و سنبل نکنی
گر بر آن سنبل زلف و گل رخسار آیی
دوست دارم که کست دوست ندارد جز من
حیف باشد که تو در خاطر اغیار آیی
سعیدیا دختر انفاس تو بس دل ببرد
به چنین صورت و معنی که تو می آرایی

Gülün kıymeti düşer gül bahçesine gelince sen
Şirin'in kıymeti düşer konuşunca, gülünce sen
Bunca cilveleri tavus, bunca salınmaları
Bir daha yapamaz artık salınıp gelince sen
Baksana; kaç kez sana öğüt verdim a gönül:
"Kapat gözlerini, bak tuzağa düşersin görünce sen"
Böyle güzel olamaz Ay, yoksa Güneş misin sen?
Böyle katı olamaz yürek, yoksa kaya mısın sen?
Yüz kez gelsen de sen aşkınla öldürdüğünün başına
Gözlemeye başlar göz, bir daha gelince sen
Kılıç çekince sen yüze, kalkan çekmek haram
Düşmanlık yapmam sana, savaşmaya gelince sen
Yok bir kimse görsün seni de, tutkun âşığın olmasın
Perdenin arkasından bir bebek gibi gelince sen
Artık gülden, sümbülden söz etme seher yeli
Sümbül zülüflü, gül yanaklı sevgiliye gelince sen
Sevmiyorum sevmesini benden başkasının seni
Kıskanırım, acırım ben yâdların aklına gelince sen

Sa'dî! Taze kız gibi şiirlerin nice gönüller götürür

*Bu bezeklerle, bu manalarla sözü süsleyince sen*⁴

Şehriyar'ın büyük bir ustalığı da onun gazelin büyük ustası Hafız-ı Şirazi'nin şiirlerine yazdığı nazireleriyle kendini gösterir. Şehriyar "Hafız'ın Mektebi"nde:

گذار آرد مه من گاهگاه از اشتباه اینجا
فدای اشتباهی کارد او را گاهگاه اینجا

Yolunu şaşıtır benim o Ay'ım zaman zaman uğrar bana

Kurban olurum onu yanılıp buraya getiren şaşırmasına

Matlaıyla başlayan şiirinde sevgiliden söz ederken Hâfız'ı onun yerine koymakta ve sık sık kendisine uğramasını dilemekte:

مگر ره گم کند کو را گذار افتد به ما یارب
فراوان کن گذار آن مه گم کرده راه اینجا

Yolunu şaşırtışın da uğrasın bana ya Rabbi

Her zaman gelsin bana yolunu şaşırsın o y Ya Rab

Gazelin son beytinde ise Şehriyar "Hafız'ın Mektebi"nden ayrılıp başka yerlere gitmemesi konusunda kendisine öğüt vermektedir. Zaten Şehriyar mahlasını da hafız divanından yaptığı tefeüül ile almış olduğunu kendi ifadeleriyle dillendirmekte olduğunu biliyoruz.

سفر میسند هرگز شهریار از مکتب حافظ
که سیر معنوی اینجا و کنج خانقاه اینجا

Ayrılıp gitme Şehriyar Hafız'ın Mektebinden

*Manevi yücelişler burada, hangah köşesi burada*⁵

Şehriyar Hz. Ali hakkında yazmış olduğu şiirleri toplumun hemen hemen kesimi tarafından büyük ilgi gören bir şairdir. Şiir dostları Şehriyar'ı "Ali Ey Homai Rahmet" adlı şiiriyle tanır:

علی ای همای رحمت، تو چه آیتی خدا را
که به ماسوا فکندی همه سایه هما را
دل اگر خدانشناسی، همه در رخ علی بین
به علی شناختم من به خدا قسم خدا را
به خدا که در دو عالم اثر از فنا نماد
چو علی گرفته باشد سر چشمه بقا را
مگر ای سحاب رحمت تو بباری ارنه دوزخ
به شرار قهر سوزد همه جان ماسوا را
برو ای گدای مسکین در خانه علی زن

⁴ Sadî-yi Şirazi, Ğazeliyyât, Gazel No. 494; Sadî-yi Şirazi Divanı (çev. Nimet Yıldırım), s. 388.

⁵ Muhammed Hüseyin-i Şehriyâr, Dîvân-i Şehriyâr, Tahran 1377 hş., II, 72.

که نگین پادشاهی دهد از کرم گدا را
چو به دوست عهد بندد ز میان پاکبازان
چو علی که می‌تواند که به سر برد وفا را
نه خدا توانمش خواند نه بشر توانمش گفت
متحیرم چه نامم شه ملک لافتی را
به امید آن که شاید برسد به خاک پایت
چه پیامها سپردم همه سوز دل صبا را
چو تویی قضای گردان به دعای مستمندان
که ز جان ما بگردان ره آفت قضا را
چه زخم چو نای هر دم ز نوای شوق او دم
که لسان غیب خوشتر بنوازد این نوا را
همه شب در این امیدم که نسیم صبحگاهی
به پیام آشنایی بنوازد آشنا را
ز نوای مرغ یا حق بشنو که در دل شب
غم دل به دوست گفتن چه خوش است شهریارا

Ali ey rahmet Huması Allahın en büyük kanıtı sen
Gölgelerde bıraktın Huma'nın gölgesini sen
Gönül Allah'ı bilersen Ali'nin yüzüne bak sen
Ali ile tanıdım, yemin olsun Allah'a Allah'ı ben
Yemin Allah'a eğer iki dünyada yokluktan kalmaz eser
Sonsuzluk pınarının başına geçerse Ali eğer
Ey rahmet bulutu! Yağdırmazsan eğer sen cehennem
Kahr kıvılcımlarıyla yakar her şeyin canını
Git Ali'nin kapısını çal be zavallı dilenci
Hükümdarlık yüzüğü verir dilenciye cömertliğinden Ali ⁶

⁶ Muhammed Hüseyin-i Şehriyâr, *Dîvân-i Şehriyâr*, Tahran 1377 hş., I, 69.

KAYNAKÇA

- Dihhudâ, Alî Ekber, *Emsâl u Hikem*, Tahran 1376 hş., I-IV.
- Dihhudâ, Alî Ekber, *Luğatnâme-yi Dihhudâ*, Tahran 1346 hş. I-L
- Emînî, Emîr Kulî, *Ferheng-i Âvâm Yâ Tefsîr-i Emsâl-i Istılâhât-i Zebân-i Fârsî*, Tahran 1353 hş.
- Enverî, Hasan, *Ferheng-i Bozorg-i Sohen*, Tahran 1381 hş., I-VIII.
- Hayyâmpûr, Abdurresûl, *Ferheng-i Sohenverân*, Tahran 1340 hş.
- Mu'în, Muhammed, *Ferheng-i Fârsî*, Tahran 1375 hş., I-VI.
- Muhammed Hüseyin-i Şehriyâr, *Dîvân-i Şehriyâr*, Tahran 1377 hş., I-II
- Sadî-yi Şirazî Divanı (çev. Nimet Yıldırım), İstanbul 2022, s. 388.
- Sadî-yi Şirazî, *Ğazeliyyât*, Gazel No. 494.